

AUTOMATIZÁLT ADATFELDOLGOZÁSI RENDSZEREK A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAKBAN

VICKERS, P. H.

A szerző ADP in Public Libraries c. tanulmányát (Use of Computers in Libraries and Information Centres. London, Aslib, 1976. 58–63.p.) SZABÓ László tömörítette.

Ez a tanulmány Nagy-Britannia Közoktatásügyi és Tudományos Minisztériuma 1973-ban és 1974 elején megvalósított tervén alapul. A terv a „Számítógépek alkalmazásának módjai” keretében készült azzal a szándékkal, hogy tanulmányozzák a számítógépek közművelődési könyvtárakban és információs központokban való alkalmazásának lehetőségeit. Ennek érdekében számos könyvtárat és információs központot vizsgáltak meg. A tervezésbe bekapcsolódott az Aslib számítógépek alkalmazásával foglalkozó csoportja is. Összeállították a könyvtárakban és információs központokban rendszeresített számítógépalkalmazások jegyzékét, amely jól használható áttekintést adott az ebben az időben működő rendszerekről.

Figyelemre méltó a számítógépek használatának gyors elterjedése a közművelődési könyvtárakban: 116 angliai és walesi városi könyvtár közül 37-ben működik egy vagy több számítógépes rendszer. Különösen a számítógépes kölcsönzési rendszerek gyakoriak. A régi angliai városokban az átlagos könyvvállomány 350 000 egység körül mozog, míg az újabb városok többségében ennél magasabb. A katalógusok évi 20 000–150 000 címet dolgoznak fel. A számítógépes kölcsönzési rendszerek legelterjedtebb típusa kb. 700 kölcsönzési műveletet bonyolít le óránként.

Az automatizált rendszerek alkalmazását motiváló tényezők

A közművelődési könyvtáraknál használatos technika alkalmazását motiváló tényezők könnyebben határozhatók meg, mint a szakkönyvtárak esetében. Három általános indok különböztethető meg:

- a hagyományos rendszerek elégtelensége,
- egységes rendszer szükségessége (különösen a könyvtárközi kölcsönzés során),
- tervszerű fejlesztés és a költségek csökkentése.

Az első indok abból következik, hogy a hagyományos kézi katalógusrendszerek tarthatatlan helyzetet teremtettek, és a könyvtárosok a különböző technikai lehetőségek mérlegelésére kényszerültek. A második indok London egyes részeinek közigazgatási átszervezésekor is felmerült. Az önálló könyvtárak különböző rendszerekkel rendelkeztek

a könyvtárközi kölcsönzésben és a területi rendezés kapcsán egy egységes folyamat kialakítása vált szükségessé (ugyanaz a helyzet sok újonnan kialakított településen is). A harmadik indok ritkán merül fel, de az optimális rendszerek kialakítása megköveteli, mivel a munkabérek és a könyvek árai egyre magasabbak.

Az automatizált rendszerek alapjai

Az olvasók szemében az egyik közművelődési könyvtár olyan, mint a másik, mégis ugyanolyan nehéz általánosítani, mint a más típusú könyvtárakat vagy az információs központokat. A számítástechnika alkalmazása révén a közművelődési könyvtárak jelentős mértékben eltérhetnek egymástól.

A gépi rendszerek sikerének egyik fontos tényezője a lelkes, nagy tapasztalatokkal rendelkező vezető, aki jól választja meg a szükséges számítógépes rendszert és irányítja a bevezetés munkáit.

A könyvtári rendszerek egyik fontos jellemzője, hogy a futtatás helyi számítógépen történik bér munkában. A rendelkezésre álló berendezések adatfeldolgozó kapacitása jelentős mértékben hat a kialakítható rendszer természetére.

A legtöbb vizsgált könyvtár úttörő szerepet játszott a számítógépes technika alkalmazásának területén, következőképpen maguk fejlesztették ki gépi programjaikat. Egyre erősödő tendencia azonban, hogy egy könyvtár egy másik könyvtár már kifejlesztett software-ét adaptálja.

Rendelés és gyarapítás

Korábban sok könyvtár nem találta érdemesnek a rendelés és gyarapítás számítógépre vitelét. De ahogyan egyre jobban kiszélesedik a könyvtár tevékenységi köre, előnyösebbnek mutatkozik a centralizált könyvbeszerzés. A jövőben több ilyen rendszer kialakítása várható. A rendszer jellemzője, hogy nagyszámú rendelést kezel, a rendszerben már előzetesen előfordult könyvek szükséges utánrendelésével és a gyakori, bonyolult elszámolási műveletekkel. Ezek a rendszerek on line kapcsolatban lehetnek a számítógéppel, de kötegelt (Batch) feldolgozásban is működhetnek. A rendszerek többségét katalogizálással kötik össze, melyek során a bibliográfiai rekordokat előkészítik a rendelés számára és ezt követően a rekordok a könyvtári katalógus részét alkotják.

Katalogizálás

Általános követelmény, hogy ugyanazt a katalógust használják a központi könyvtárban és annak fiókjaiban. Ennek a katalógusnak tartalmaznia kell az egyes könyvek összes lelőhelyét. A katalógus számítógépes mikrofilm outputként készül (COM-katalógus), amely széles körben vált népszerűvé, mivel olcsó, könnyen másolható és kiegészíthető

a legfrissebb információkkal. A közművelődési könyvtárakban igen jelentős a központi céduellaállítás igénybevétele a katalógusépítéshez, mivel így a számítógépes rendszer eredményei felhasználhatók anélkül, hogy a rendszerprogram futtatásával foglalkozni kellene.

Kölcsönzési rendszer

A kölcsönzési rendszerek gyors népszerűsödéséhez hozzájárult a régi eljárások elavulása és a kereskedelemben kapható berendezések jó minősége. Ma két nagy konkurrens cég gyárt ilyen berendezéseket Angliában: az Automated Library System (ALS) és a Plessey.

Az ALS által gyártott berendezéseknek két alapvető fajtája van. Az egyiknél a könyvek és az olvasók kártyáján az azonosító számot lyukasztják, a másik rendszerben egy nem-mágnesező fémszalag kerül a könyv hátára, amelyről a könyvszám leolvasható amikor a könyv a leolvasó berendezés alatt elhalad a kölcsönző pulton. A Plessey rendszer berendezéseit eredetileg raktári ellenőrzésre fejlesztették ki. A könyvek és az olvasók azonosító számait egy vonalkód reprezentálja, amely ún. adatceruza segítségével olvasható le. A címke leolvasása rendkívül egyszerű, mivel a ceruzát csak el kell húzni felette.

Ezeknek a rendszereknek a működéséhez számos feltétel szükséges. A kölcsönzés és a visszavétel helyét úgy kell megválasztani, hogy az a terminálok és az olvasók számára egyaránt megfelelő legyen. Itt található az adatrögzítő berendezés, amellyel a könyvek és az olvasók azonosító számai minden egyes tranzakció során papír- vagy mágnesszalagra rögzíthetők. Egy másik bemeneti egység az előjegyzések, hosszabbítások és bizonyos olvasójegyek letiltására szóló utasítások rögzítésére szolgál. Ez speciális ellenőrző panel vagy billentyűzet segítségével érhető el, amely helyi memóriával van összekötöttesben. A helyi memória voltaképp egyszerű miniszámítógép, amely kapcsolatban van a terminálokkal és jelez, amikor egy előjegyzett könyv visszakerül vagy egy letiltott olvasójeggyel akarnak kölcsönözni.

A fejlesztés perspektívái

Valószínű, hogy a fentebb említett rendszerek még szélesebb körben elterjednek, bár nem kizárólag ezek a lehetséges megoldások. Ezeknél a rendszereknél mindinkább előtérbe kerül – különösen a feldolgozási költségekre vonatkozóan – a gazdaságosság kérdése.

A helyi memóriák első generációja kisteljesítményű számítógép. Kifejlesztették már azokat a berendezéseket is, amelyek még több funkciót láthatnak el és alkalmazásuk a jövőben nagyobb mértékben várható.